

HAJNÁCKY TAMÁS

Magyar Cigányzenészek Lapja 1908–1910

Cigányzenész önszerveződés, érdekképviselet és közélet a századfordulón

A századfordulós Magyarország cigány népességéről az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal 1893. évi „cigányösszeírása” rendkívül részletes adatokat szolgáltatott. A vizsgálat indítékát elsősorban a „kóborcigányok letelepítésének a kérdése” határozta meg, ennek ellenére a teljes cigány lakosságot összeírták, s letelepedettség szempontjából három csoportba sorolták. Az összehasonlítás szándéka munkált, mert úgy vélték, leginkább így lehet a fenti kérdésről levonni a megfelelő következtetéseket.¹ A felmérés időpontjában az országban 274 940 cigány lakos élt, akiknek a kilencven százalékát „állandóan letelepedettnek”, hét százalékát „huzamosabb ideig egy helyben tartózkodónak” és három százalékát „vándorcigánynak” minősítették.² A lakhatás mellett többek között a cigányság foglalkozásáról is bőségesen tartalmazott adatokat a kutatás zárótanulmánya, így a cigányzenészek helyzete is némi rálátást biztosít. (1. sz. táblázat)

1. táblázat

Cigányzenészek területi eloszlása nemi és letelepedettségi bontásban³

Országrészt	Állandóan letelepedett cigányok		Huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok		Vándor cigányok		Együtt	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Duna bal partja	2102	7	113	-	11	n. a.	2226	7
Duna jobb partja	2679	9	288	7	8	n. a.	2975	16
Duna–Tisza köze	3265	16	117	-	6	n. a.	3388	16
Tisza jobb partja	1817	14	220	1	11	n. a.	2048	15
Tisza bal partja	2134	11	180	3	4	n. a.	2318	14
Tisza–Maros szöge	999	62	139	2	9	n. a.	1138	64
Erdély	2099	13	140	1	5	n. a.	2244	14
Császári és királyi hadsereg	188	-	-	-	-	n. a.	188	-

¹ *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei.* Magyar Statisztika Közlemények, Új folyam, IX. kötet, 1895. 1. (a továbbiakban: *Cigányösszeírás*)

² *Cigányösszeírás*, 11.

³ *Cigányösszeírás*, 76.

Magyar királyi honvédség és csendőrség	31	-	-	-	-	n. a.	31	-
Letartóztatottak	82	-	-	-	-	n. a.	82	-
Összesen	15 396	132	1188	14	54	n. a.	16 638	146

A cigányzenészekről általánosságban pedig a következőket jegyezte meg a beszámoló: „A zenészek a hazai cigányoknak számra nézve is igen tekintélyes minden tekintetben legelőkelőbb, legintelligensebb és nemzeti szempontból is legjelentékenyebb osztályát alkotják. De úgy társadalmi, mint művészi viszonyaik sokféle correctiora szorulnak.”⁴ Letelepdedtség szempontjából a cigányzenészek hasonló arányokat mutattak, mint a teljes cigány népesség. A szórványosan rendelkezésre álló források azonban rávilágítanak arra, hogy az állandó lakhellyel bíró cigánymuzsikuskok a települések belterületén elszórva éltek, sőt nem számított ritkaságnak, hogy jelentős vagyont és kapcsolati tőkét halmoztak fel.⁵ Részben a cigányzenészek meghatározó személyiségeinek kedvező társadalmi helyzete tette lehetővé, hogy a huszadik század első felében egyesületeket hozzanak létre és folyóiratokat alapítsanak. A cigányzenészek múltjának ezen szeletéről ez idáig csak szórványos ismeretekkel rendelkezünk, néhány tanulmányban⁶ említés szintjén vagy néhány bekezdés erejéig írtak róluk, esetleg egy-egy vonatkozó dokumentumot közöltek forráskiadványokban.⁷ Az első átfogó jellegű kötet a témában 2019-ben látott napvilágot, s a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének és a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének levéltári és sajtóforrásait dolgozta fel a két világháború közötti időszakból, jelentős mértékben hagyatkozva a szervezetek által kiadott lapokra.⁸ A jelen tanulmány az imént említettek előzményének tekinthető; a kérészerű Magyar Cigányzenészek Egyesületének a tevékenységét, valamint az általa kiadott újságot a *Magyar Cigányzenészek Lapját* kívánja bemutatni. (2. táblázat)

⁴ *Cigányösszeírás*, 59.

⁵ Nyerges Erika: *A kávéházi cigányzene kialakulása és hatása a magyar polgári kultúrára*. Pécel, 2015. 74.; Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon*. Budapest, 2019.

⁶ Zípernovszky Kornél: „*Ki fog győzni – a jazz vagy a cigány – nehéz megjósolni*”. *A cigányzenészek megvédik a magyar nemzeti kultúrát*. Replika, 26. évf. (2017) 1-2. sz. 67–87.; Binder Mátyás: *Roma etnikai mobilizáció Kelet-Európában. Történeti vázlat*. Le Monde diplomatique, 2012. <https://www.magyardiplo.hu/mitiokitthon/643-roma-etnikai-mobilizacio-kelet-europaban> (letöltés: 2019. szept. 18.); Kállai Ernő: *Vannak-e cigányok és ha nincsenek, akkor kik azok?* REGIO, 22. évf. (2014) 2. sz. 114–146.

⁷ Nagy Pál (szerk.): *Források a magyarországi cigányság történetéből (1758–1999)*. Gödöllő, 2011.; Kereskényiné Cseh Edit (szerk.): *Források a Békés megyei cigányság történetéhez. Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból (1768–1987)*. Gyula, 2008.; Sárosi Bálint (szerk.): *A cigányzenekar múltja az egykorú sajtó tükrében II. kötet 1904–1944*. Budapest, 2012.; Gerelyes Ede (szerk.): *A szocialista művészetért! A művészek és a művészeti dolgozók szakmai szervezeteinek történetéhez*. Budapest, 1974.

⁸ Hajnáczy (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete*, id. mű.

2. táblázat
Cigányzenész egyesületek és lapok a huszadik század első felében⁹

Egyesület			Lap	
Név	Időszak	Területi kiterjedése	Név	Időszak
Magyar Cigányzenészek Egyesülete	1908–1910	Budapest	Magyar Cigányzenészek Lapja	1908–1910
Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete	1918–1933	országos	Magyar Cigányzenészek Lapja	1924–1931
Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége	1935–1940	országos	Magyar Cigányzene	1938

A Radics dinasztia a cigányzenészekért – A Magyar Cigányzenészek Egyesületének és a Magyar Cigányzenészek Lapjának a megalapítása

Neves fővárosi cigányprímások, Radics Vilmos¹⁰ és Rác Pali¹¹ már 1888-ban szorgalmazták, hogy a cigányzenészek hozzanak létre önszervező egyesületet. Az elgondolás a mindinkább felszínre bukó személyes ellentétek és támogatottság hiányában végül meghiúsult. Közel húsz évvel később az egyesület létrehozása ismét napirendre került az immáron őszbe hajló Rác Pali és Radics Vilmos fiának, Radics Bélának¹² a kezdeményezésére. A Magyar Cigányzenészek Egyesületének 1908-as megalapítása sem volt vizályoktól mentes, olykor a napisajtó rosszálló tekintetével is szembesülni kényszerültek, azonban ez alkalommal azok kerekedtek felül, akik a szervezet megalapítása mellett törtek lándzsát.¹³ A Rác Pali elnökle

⁹ Hajnáczy (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete*, 17–69.; *Lelkes munkát végez a NMK művészcsoportja*. Új Magyar Munkás, 1. évf. 15. sz. (1940. szeptember 7.) 4.

¹⁰ Radics Vilmos (Harkács, 1841 – Budapest, 1895), híres cigányprímás, több neves magyar arisztokrata udvarában játszott szerződéses zenészként. 1882-ben Németország számos városában muzsikált, s több alkalommal I. Vilmos német császár berlini palotájában is fellépett. In: Markó Miklós: *Cigányzenészek albuma*. [hasonmás kiadás] Budapest, 2006. 28–29.

¹¹ ifj. Rác Pali (Milánó, 1852 – Budapest, 1926) közismert cigányprímás és zeneszerző, már húszévesen másodprímás lett apja, a nagynevű id. Rác Pali (Nagyéc, 1815 – Budapest, 1885) zenekarában. Előkelő kávéházak és éttermek mellett Ferenc József udvarában is játszottak, valamint az első cigányzenészek voltak, akik felléptek az angol királyi udvarban 1873-ban. Apja halála után átvette zenekarának vezetését, és hosszú évtizedekig a főváros egyik legmeghatározóbb cigányzenekarát vezette. In: Markó: *Cigányzenészek albuma*, 64–65.; Horák Magda: „...mint gyémántcsepp a szénben...” *Cigány származású magyar zeneszerzők, nótaszerzők, előadóművészek és pedagógusok 1600–2010*. Budapest, 2015. 172.

¹² Radics Béla (Miskolc, 1867 – Budapest, 1930) neves cigányprímás és zeneszerző, akit már tizenegy évesen, tiszteletbeli prímásnak kiáltottak ki Kassán. Húszéves korától saját zenekara élén játszott a fővárosban és külföldön egyaránt. Zenei pályafutása alatt több ezerre tehető fellépést könyvelhetett el: 1541 elit bál, 568 piknik és házbál, 1043 nyilvános és választási bankett, 462 eljegyzés, 987 lakodalom, 263 keresztelő. In: Markó: *Cigányzenészek albuma*, 67.; Molnár Imre: *A magyar muzsika könyve*. Budapest, 1936. 466.

¹³ Sárosi (szerk.): *A cigányzenekar múltja*, 48–49; *Visszapillantás*. [Parádi E. Lajos] Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 4. sz. (május 1.) 13.; *Magyar cigányzenészek! Cigányzenészek Lapja*, 1. évf. (1908) 1. sz. (március 1.) 10–13.

alatt álló Magyar Zenészek Otthona, az úgynevezett Cigányotthon adott helyet a gyűléseiknek, később feltételezhetően a Magyar Cigányzenész Otthon nevű kávéház.¹⁴ A budapesti cigányzenészeket tömörítő egyesület vezérégyéniségei a márciusi alakuló ülésen célul tűzték ki, hogy mindenekelőtt lapot indítanak *Magyar Czigányzenészek Lapja* címmel.

A cigányzenészek lapjának szerkesztősége kimondottan színes lapot álmodott meg, a cigányzenészek érdeklődésének megfelelően széles körben merítettek a témából. Idővel újabb és újabb rovatokat indítottak, valamint a laphoz kottamelléklet is járt az olvasóknak. Mindenekelőtt beszámoltak az egyesület tevékenységéről és terveiről, emellett a hazai és külföldi munkalehetőségekről tájékoztatták a cigányzenekarokat. A cigánymuzsikuskoknak szóló versenyek és nótapályázatok felhívásait, illetve azok lefolyásáról és eredményéről szóló írásokat is közölték. Verseket, irodalmi tárcákat vagy éppen készülő regény részleteit is megjelentették a lap hasábjain, többnyire olyan írásokat, melyek cigányzenészekről szóltak. A szerkesztőség például külön rovatot szánt a lóversenyek, valamint egykoron híres primások élete bemutatásának. A számok utolsó oldalain a cigányzenész társadalom rövid hírei kaptak helyet, valamint szabók, cipészek, fogorvosok és hangszerkészítők hirdetéseit.

A Magyar Czigányzenészek Egyesülete néhány hónappal megalakulását követően a Népszínházban megrendezte az „Ötszáz cigány hangverseny” című koncertet, melynek bevételeiből az egyesület alaptőkéjét kívánták gyarapítani.¹⁵ A hangversenyen a korszak leghíresebb cigányprimásai és közel negyven cigányzenekar lépett fel, mintegy ötszáz fő. A koncerten fellépő cigánymuzsikuskok a közönség soraiban és a sajtó hasábjain egyaránt jelentős sikert és elismerést könyvelhettek el. A *Magyar Czigányzenészek Lapja* júniusi száma még egy válogatást is közreadott a hangversenyt méltató cikkekből, melyek országos vagy más mérvadó napilapokban láttak napvilágot.¹⁶ A jóhiszemű kezdeményezés ugyanakkor a cigányzenész társadalomban viszályokat, sértődéseket is eredményezett. Voltak, akik elhatárolódtak a rendezvénytől, olykor csak azért, mert az eseményt népszerűsítő plakátokon nem szerepelt a nevük. Találkozhattunk olyan cigányprimással, aki csak tetemes összeg fejében lett volna hajlandó fellépni az egyesület javára megrendezett hangversenyen, míg mások amiatt utasították el a közreműködést, mert nem játszhattak szóló számokat, vagy éppen nem rájuk bízta az ötszáz fős zenészsereg vezényletét.¹⁷ Mindezekon túl azzal is támadták a szervezőket, hogy a hangverseny anyagilag nem váltotta be a hozzá fűzött nagy ívű reményeket, amit a kellő beharangozás hiánya és a gondatlan szervezés számlájára írtak.¹⁸

Elkergették az impresszáriót – a Magyar Czigányzenekarok Ügynökségének tündöklése és bukása

A *Magyar Czigányzenészek Lapja* folyamatosan szem előtt tartotta a cigányzenészek minél eredményesebb érdekvédelmét. Rendszeresen friss írásokkal, adatokkal szolgált a kávéházak azon lépéseiről, melyek a cigányzenészeket kedvezőtlenül érintették, illetve a cigányzenész társadalom azon tagjairól is jelentetett meg leleplező, pellengérré állító cikkeket, akik

¹⁴ Sárosi (szerk.): *A cigányzenekar múltja*, 48–49.; *Kávés változás a Magyar Cigányzenész Otthonban*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 14. sz. (október 1.) 8.; Nyerges: *A kávéházi cigányzene kialakulása*, 72–73.

¹⁵ Sárosi (szerk.): *A cigányzenekar múltja*, 50.; *Hangverseny*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 4. sz. (május 1.) 5.

¹⁶ *Hangversenyünk*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 6. sz. (június 1.) 2–4.

¹⁷ *A tüntetők*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 6. sz. (június 1.) 1–2.

¹⁸ *A „Magyar Czigányzenészek Egyesülete” ügykezelése*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 6. sz. (június 1.) 7–8.

vétettek az írott vagy íratlan szabályok ellen.¹⁹ 1908 szeptemberében például a cigányzenészek orgánuma felháborodva adta hírül, hogy a kávéházak tulajdonosai a szerződésekre beletették a pónalét (bánatpénz), melynek értelmében abban az esetben, ha a cigányzenekar eláll a szerződéstől, viszonylag magas összeget kell kifizetnie a kávéház tulajdonosa részére.²⁰ A rákövetkező év májusában pedig arról lehetett olvasni a lap hasábjain, hogy a kávéháztulajdonosok szervezkedni kezdtek, hogy beszüntessék vagy jelentős mértékben csökkentsék a cigányzenekaroknak adott előleget.²¹ Nyomon követte továbbá az 1908-ban alapított Magyar Czigányzenekarok Ügynökségének a működését, hogy valóban betölti-e az impresszárió által fennhangon vállalt szerepét: „Felkerestük az impresszáriót Kovács Sándort, hogy tájékozódjunk az ügynökség célja felől. A következőkben vázoltuk az ügynökség célját: Azt tapasztalta, hogy Budapesten a minimumra szorítják le a kávéháztulajdonosok a zenekarok honoráriumát és ennek akarja a megalakult ügynökség elejét venni. Ő ugyanis a lehető legmagasabb árért ajánlja a zenekarokat és az ő díját nem a zenekartól, hanem a kávéháztulajdonostól szedi. Célul tűzte ki a vállalat a külföldre való közvetítést is. Azt az ígéretet is tette az impresszárió, hogy egyesületünket is támogatni fogja évenként megfelelő összeggel. Lapunk ellenőrizni fogja az új vállalat működését és abban a pillanatban, amint azt fogjuk látni, hogy kitűzött céljától eltér azonnal orvoslást fogunk keresni működése ellen. Felhívjuk tehát e helyen olvasóinkat, hogy az esetben, ha az új vállalat ellen panaszkodni lenne, haladéktalanul forduljanak lapunkhoz, hogy az eljárást megindíthassuk. Ha azonban látni fogjuk, hogy a vállalat a cigányzenészek érdekeit felkarolja, mi leszünk az elsők, akik őt támogatni fogjuk. Egyelőre ellenőrző álláspontot foglalunk el.”²²

A cigányzenészek orgánumában megjelent első cikkek rendkívül kedvezően fogadták az ügynökség munkáját. Hasznos közérdekű felhívásait közölte a lap,²³ s kiemelte, hogy a fővárosban több zenekarnak szerzett felkérést, illetve a külföldi lehetőségeket is elkezdte feltérképezni.²⁴ A rákövetkező év elején az ügynökség tulajdonosát és impresszárióját tisztelettel felkérték, hogy személyükkel gazdagítsák a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* szerkesztőségét.²⁵ Nem telt el azonban fél év, és egyre mélyülő szakadék tátongott a Magyar Czigányzenekarok Ügynöksége és a Magyar Czigányzenészek Egyesülete között, mivel az impresszárió a cigánymuzsikások érdekeivel távolról sem törődve folytatta üzelmeit. Az ügynök a cigányzenészek újságjának szerkesztőségi tagjaként saját üzleti érdekeinek rendelte alá a lapot, ami miatt végül kizárták a szerkesztőbizottságból.²⁶ Továbbá felrötták neki, hogy túl

¹⁹ *Fenyvesi Miska nyilatkozata*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 9. sz. (július 15.) 1–2.; *Válasz Fenyvesi Miskának*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 10. sz. (augusztus 1.) 2.; *Válasz id. Rácz Pálnak*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 11. sz. (augusztus 15.) 1–2.

²⁰ *A penale*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 13. sz. (szeptember 15.) 1–2.

²¹ *Mozgalom a budapesti kávéosok között*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 10. sz. (május 15.) 7.

²² *Magyar Czigányzenekarok ügynöksége*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1908) 7. sz. (június 15.) 2–3.

²³ *A Magyar Czigányzenészek Ügynökségének felhívása*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 17. sz. (november 15.) 7.; *Egy pár sor a külföldre küldött zenekarokról*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 18. sz. (december 1.) 6.

²⁴ *Magyar Czigányzenekarok Ügynöksége*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 8. sz. (július 1.) 6.; *A Magyar Czigányzenekarok Ügynöksége*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 13. sz. (szeptember 15.) 7.; *A Magyar Czigányzenekarok Ügynöksége*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908. október 1.) 14. sz. 8.

²⁵ *Változás lapunkban*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) (január 1.) 1. sz. 4.

²⁶ *Változás lapunk keretében*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 16. sz. (augusztus 15.) 5.

magas jutalékot szed, valamint lejáratással vagy más elítélendő eszközökkel kifúrja helyükről a kávéházak cigányzenekarait, hogy más cigányzenészeket közvetítsen helyükre. A budapesti cigányprímások mozgalmát indították az ügynökség ellen, és annak betiltatása végett elhatározták, hogy a küldöttségük felkeresi a belügyminisztert.²⁷ Az egyesület pedig elhatározta, hogy feliratot intéz a kereskedelemügyi miniszterhez azért, hogy az impresszárió iparigazolmányát azonnali hatállyal vonja vissza. Továbbá azt is leszögezte a szervezet, hogy körlevelet fogalmaz a kávéházakhoz és a vendéglátóhelyekhez annak érdekében, hogy önállósítsa a cigányzenekarokat. Felesleges, mert amíg ez az intézmény nem volt, addig teljesen jól érezték magukat a cigányzenészek. Amint felütötte azonban az ügynök a tanyáját, rögtön panaszok és súrlódások támadtak. [...] A budapesti közvetítés nemcsak hogy felesleges, hanem egyszerűen káros. Az ügynök nem tud nagyobb fizetést elérni, tehát a provisió a prímás bóréről megy le. [...] Az ügynök pedig csináljon tisztességes külföldi üzleteket vagy pedig maradjon meg az ő régi krumpli ügynöki mesterségénél és ne vágyódjon az impresszáriói címre.”²⁹

Arckép nélkül nincs szerződés, a „kiöregedett” cigánymuzsikusok veszte – A cigányzenészek országos nyugdíjgyesületének tervezete

Az egyesület újabb célkitűzését a *Magyar Czigányzenészek Lapja* 1908. évi augusztusi számában harangozta be. A szervezet elnöke, Radics Béla a cigányzenészek számára országos nyugdíjgyesületet kívánt létrehozni, ahová nemcsak a budapesti cigánymuzsikusoknak tette volna lehetővé a belépést, hanem Magyarország valamennyi cigányzenészenek.³⁰ A Magyar Czigányzenészek Egyesületének vezetősége továbbra is azon álláspontra helyezkedett, hogy az egyesület nem nyithatja meg kapuit vidéki cigányzenészek előtt, mert az az egyesület megszilárdítását veszélyeztetné.³¹ Az elnök elképzelése szerint az első években az országos nyugdíjgyesületbe befolyó tagdíjakból és adományokból nem lehetett volna segílyt vagy nyugdíjat igényelni, azt csak a későbbiekben tartotta elképzelhetőnek, miután kellő nyugdíjalap halmozódott fel.³² A elnök kezdeményezése égető kérdésre, a „kiöregedett” cigányzenészek megélhetési nehézségeire kívánt választ adni. A kialakult helyzetről a következőképpen számolt be egy későbbi vezércikk: „Napjainkban az egész országban mindenfelé csak fiatal prímásokat keresnek. A külföld még mielőtt tárgyalna, arcképet kér és ha a prímás nem fiatal ember, már tárgyalásokba sem bocsátkozik. Napjainkban első az életkor és csak azután következik a művészet. A fiatal prímás jobban tud hajlongani – mondják a szerződöttetők – és háttérbe helyezik mellettük az öregeket. Eltekintve mindezekről, a cigányzenészek között van a legkevesebb, aki arra gondolna, hogy megöregedés esetén mi fog történni. A bohém

²⁷ *Küldöttség a belügyminiszterhez.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 17. sz. (szeptember 1.) 5.

²⁸ *A Czigányzenészek Egyesületének közgyűlése.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 17. sz. (szeptember 1.) 1–2.

²⁹ *A közvetítés.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 18. sz. (szeptember 15.) 1.

³⁰ *Radics Béla, a Magyar Czigányzenészek Egyesületéről.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 11. sz. (augusztus 15.) 5.

³¹ *A külföldi cigányzenészek érdeklődése a Czigányzenészek Egyesülete iránt.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 13. sz. (szeptember 15.) 7.

³² *Radics Béla, a Magyar Czigányzenészek Egyesületéről.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 11. sz. (augusztus 15.) 5.

természet, ami bennük lakozik, mindig csak a jelennel törődik és vajmi keveset, vagy legtöbbször semmit sem gondol a jövőre. Szó sincs róla, van köztük is olyan, aki jó előre gondoskodik a majdani megélhetéséről, de ilyen minden száz közül esetleg ha akad egy. Ha tehát maguk nem gondoskodnak önmagukról, kell hogy alakíttassék egy egyesület, mely csekély befizetések ellenében gondoskodik a megöregedettekéről, a munkaképtelenekéről. A befizetések talán a legcsekélyebb részét teszik ki majd a nyugdíjalapnak. Minden egyes zenekarvezetőnek gondoskodni kell majd arról, hogy jótékony adományok útján gyarapodjék a nyugdíjalap és olyan szilárd legyen, hogy arra támaszkodva minden tag reménnyel nézhessen a jövő elé, amikor megöregedett, hogy pihenhessen és életének utolsó napjait gond nélkül pihenésben tölthesse. A minisztérium, amely minden hasonló nevű egyesületet támogatásában részesít, lehetetlen, hogy elzárkózzék éppen a cigányzenészek nyugdíjgyesületének támogatásától. A budapesti zenekarvezetők egy része olyan összeköttetésekkel bír, hogy helyzetük ecsetelésével bizonyára odahatnak és keresztül viszik a legfelsőbb és legelőkelőbb körök támogatását is. Alig van az országban foglalkozási ágazat, mely nagyobb népszerűségnek és szeretetnek örvendene, mint a cigányzenészek. Lehetetlennek tartjuk tehát az illetékes körök elzárkózását a nyugdíjgyesület alapjának megteremtésétől.”³³ A vezércikkben egyáltalán nem számított túlzásnak, hatásvadász megjegyzésnek az, hogy külföldön a magyar cigányzenészeketől még a tárgyalás, a szerződötetés előtt fotót kértek. Az egyesület lapjában a Magyar Cigányzenekarok Ügynöksége 1908 novemberében a következő figyelmeztető felhívást tette közzé: „Az ügynökség felhívja a külföldre pályázó zenekarokat, hogy fénykép nélkül ne ajánlkozzanak mert hasztalan. Külföldi elhelyezéseknél a fénykép előzetes beküldése szükséges. Legcélszerűbb az egész zenekar képét levelezőlap nagyságban beküldeni.”³⁴

A *Magyar Cigányzenészek Lapja* az egyesület nevében nemcsak a korosodó, pályájuk végén járó cigányzenészekért emelt szót, hanem a cigányzenész társadalom egészéért is. Fennállása alatt rendszeresen közölt írásokat a cigánymuzikusok tarthatatlan helyzetéről, megélhetési gondjaikról. Beszámolt a vidéki cigányzenekarok mindinkább beszűkülő lehetőségeiről, akik Budapesten szerettek volna pódiumhoz jutni a kávéházakban és az éttermekben. Azonban a főváros sem kecsegtetett kedvezőbb lehetőségekkel; a cigányzenészek egy része itt is máról holnapra tengődött.³⁵ Olykor a külföldi lehetőségek is beszűkültek előttük, egy osztrák fürdővárosban például tiltó listára tették a magyar nótát, vagy egy horvát tengerparti városból egyenesen kiűzték a magyar cigányzenészeket, Párizsban pedig a kávéházak zárták be kapuikat a cigányzenészek előtt.³⁶ Az egyesületi újság nem győzte nyugtatgatni a

³³ *A Cigányzenészek nyugdíjgyesülete.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 12. sz. (szeptember 1.) 1–2.

³⁴ *A Magyar Cigányzenekarok Ügynökségének felhívása.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 17. sz. (november 15.) 7.

³⁵ *Küzdelem a megélhetésért.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 8. sz. (július 1.) 1.; *Vidéki zenekarok Budapesten.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 13. sz. (szeptember 15.) 1.; *Nyomor miatt szédelgésnek adta magát. Balogh Gézárt letartóztatták.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 2. sz. (január 15.) 2–3.; *A szegény cigányzenész-gyermekek felruházása.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 4. sz. (február 15.) 1.

³⁶ *Tilos a magyar nóta.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 11. sz. (augusztus 1.) 1.; *Párizsban tilos a magyar cigánymuzika.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 6. sz. (március 15.) 1–2.; *A cigánymuzika alkonya Párizsban.* Magyar Cigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 6. sz. (március 15.) 4.

cigányzenészeket, egyúttal arra ösztönözve őket, hogy bízzanak a szebb jövőben, és ne engedjenek a reménytelenség sodró árájának.³⁷

Más tollával ékeskedők, szemétkosárban végző pályaművek és az elkobzott százkoronás – Cigányzenészek nótapályázatának sikerei és árnyoldalai

Indításától megszűnéséig a *Magyar Czigányzenészek Lapja* folyamatosan írt ki nótapályázatokat a cigányzenészek számára, a nyerteseket busás jutalmakkal és pályaműveik népszerűsítésével kecsegtetve. 1908 májusában tette közzé az orgánum első nótapályázatát, jelentős összeget, száz koronát, valamint a nyertes dal közlését ígérve az első helyezettnek.³⁸ A felhívást követő hónapokban közel kétszázhusz pályamű érkezett be, amit örömmel könyvelték el a verseny szervezői. Egyúttal a szerkesztőség felháborodásának is hangot adott, mivel számos pályázó csalásra vetemedett, ugyanis sokan mások által írt dalokat küldtek be,³⁹ vagy olyat, amit már korábban megjelentettek. Az első helyezettnek a bírálóbizottság átadta a százkoronás fődíjat, valamint ezen felül a kiemelkedőnek ítélt pályaművek beküldőit dicséret oklevélben részesítették. A szerkesztőség a jelentős népszerűsége hivatkozva rögvest új nótapályázatot írt ki, ismételten száz koronát biztosítva a legjobbnak minősített dal szerzőjének.⁴⁰ A második felhívásra a korábbiak többszörösét, majdnem hétszáz pályázatot küldtek be, melyek közül sok csalás miatt szóba sem jöhetett az értékelésnél. A bírálóbizottság annak is hangot adott, hogy a beérkezett nóták nagy része a legnagyobb jóindulattal is értékelhetetlen, és a szemétkosárban végezte.⁴¹ Ennek ellenére a százkoronás fődíjat ismét sikerült kiosztani, azonban a nyertesről utóbb kiderült, hogy egy elismert cigányprímás művét adta be, s amint felszínre került a becsstelenség, rögvest megfosztották nyereményétől.⁴² A nótapályázat körüli sorozatos visszásságok és botrányok nem szegték a szerkesztőség kedvét, újra és újra kiírták azt a rákövetkező években is. A nótapályázat népszerűsége a pályázók körében is töretlennek bizonyult. A következő felhívásra hatszáz körüli pályamű érkezett be

³⁷ *A Magyar Cigányzenészek Egyesülete*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 9. sz. (július 15.) 1.; *A szeretet ünnepe*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 19. sz. (december 15.) 1.; *Holt-szezon*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 13. sz. (július 1.) 1.

³⁸ *Száz koronás pályadíj*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 1. sz. (május 1.) 6.

³⁹ A tizenkilencedik században sokszor az ismert és az ismeretlen szerzőjű nótákat népzenei vagy közzenei módon használták, valamint a szerzőség, a feldolgozás és az előadás fogalmáról eltérően gondolkodtak. Az imént említettek miatt az adott korszakban számos vita keletkezett abból, hogy egy nóta tulajdonképpen kinek a műve. Sárosi Bálint: *Cigányzene...* Budapest, 1971. 136–170. A következőkben idézett sorok némi adalékkal szolgálnak a szerzőség körüli korabeli nézetletérésekhez: „...fájdalom, napjainkban történik olyan dolog, mit nem szívesen említek! Nemrég Patikárius neve alatt jelent meg Pesten nyomtatásban néhány igen szép szerzemény, lelkesen játszottam el, éltettem Patikáriust – hát egyszer csak megtudtam, hogy a szerző Pecsényánszky.” Sárosi: *Cigányzene*, 161.; „Megesik napjainkban is, hogy híresebb cigányok elmennek vidékre s ott egy füttyös compositortól eltanulnak egy csárdást s aztán Pestre visszajöve valakivel zongorára alkalmaztatván, kiadják mint saját szerzeményüket. Ezt a cigány nem malitiából tesz, azt hiszi amit így tanul azt nevezik compositiónak.” Uo.

⁴⁰ *Népdalpályázatunk eredménye*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 12. sz. (szeptember 1.) 4.

⁴¹ *Népdalpályázatunk eredménye*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 18. sz. (december 1.) 1.

⁴² *Hamis népdal*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1. évf. (1908) 19. sz. (december 15.) 4.; *A vitás népdal*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 1909. 2. évf. (1909) 1. sz. (január 1.) 4–6.

a szerkesztőségbe,⁴³ míg a rákövetkezőre már több mint ezeregyszáz. Az utóbbi során már két aranyérmes, száz-száz koronát, egy ezüstérmes és díszokleveleket osztottak ki. A beküldött nóták többségének minőségében továbbra is sok kivetnivalót talált a bírálóbizottság, és más tollával ékeskedők is rendre előfordultak.⁴⁴

Fej-fej mellett zenélnek a cigányprímások a hallgatóság szavazataiért – A cigányprímások közönségversenye

A nótapályázat mellett a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* szerkesztősége 1909 januárjában az olvasói levelekre hivatkozva meghirdette a cigányprímások közönségversenyét. Kivágható szavazólapot közöltek, melyen a legnépszerűbb magyarországi, illetve budapesti prímásra tehették le voksukat az olvasók. A legtöbb szavazatot kapó cigányprímást aranyérmes, míg a másodikat ezüstérmes kívánták kitüntetni. A felhívás rövidesen nagy népszerűségnek örvendett a cigányzenészek és kedvelőik, pártfogóik soraiban egyaránt. A lap kelendősége napokon belül jelentősen megugrott, ugyanis csak a folyóiratból kivágott szavazólapon lehetett szavazni. A fővárosi és a vidéki prímások mindent megtettek a szavazatokért, amiről a következőképpen számolt be a cigányzenészek orgánuma: „A napokban például az egyik vidéki zenekar 200 példányt rendelt lapunkból és úgyszólván az egész várost leszavaztatta. Budapesten lapunk kihordója már kis kocsival viszi a »Magyar Czigányzenészek Lapját«, annyit vesznek, illetve vetetnek a közönség által egyes zenekarvezetők.”⁴⁵ Még néhány hét elteltével is töretlen lelkesedéssel zajlott a szavazás, a zenekarvezetők továbbra is mindent bevetettek a győzelem érdekében: „Egyik budapesti zenekarvezető a legutóbbi napokban 300 újságot osztott szét a közönség között szavazás céljából. Egy másik számára pedig a kávéház tulajdonosa vett meg 100 újságot.”⁴⁶

A nagymérvű érdeklődés és a szavazólapok áradata folytán a szerkesztőség kénytelen volt két főt alkalmazni csak arra, hogy napról-napra számolják a voksokat és vezessék a verseny állását. Tekintettel arra, hogy nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki cigányzenészek között is rendkívüli népszerűségnek örvendett a közönségverseny, a díjazást némileg módosították. Immáron egy-egy aranyérmes nyerhetett el a legnépszerűbb budapesti és vidéki prímás, valamint egy-egy ezüstérmes tehetett zsebre a második helyezett a fővárosban és vidéken egyaránt.⁴⁷ A szavazatok száma az utolsó hetekben hatványozottan megugrott, többen szavaztak akkor, mint az azt megelőző hónapokban együttvéve. A cigányprímások közönségversenyének eredményhirdetésére a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* áprilisi számában került sor, melyben azt is kifejtették, hogy a fővárosban nagy és kis aranyérmes is osztanak az

⁴³ *Népdal- és induló-pályázatunk eredménye.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 7. sz. (április 1.) 1–2.

⁴⁴ *Népdal-pályázatunk eredménye.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 16. sz. (augusztus 15.) 1–2.

⁴⁵ *Melyik a legnépszerűbb prímás?* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 2. sz. (január 15.) 5.

⁴⁶ *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 3. sz. (február 1.) 5.

⁴⁷ *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 4. sz. (február 15.) 5.

ezüstérem mellett. Budapesten a nagy aranyérmet Rác Laci,⁴⁸ míg a kis aranyérmet Csóka Józsi⁴⁹ nyerte, az ezüstérmet pedig Sárái Elemér⁵⁰ vihette haza. Vidéken két nagy aranyérmet is osztottak, mert holtversenyben nyert Dick Gyuri⁵¹ és Kozák Dávid⁵², az ezüstérmet pedig Csikay György⁵³ nyerte el (3-4. táblázat).⁵⁴ A díjak átadására a fővárosban ünnepélyes keretek között, a szerkesztőség részvételével került sor, a nyertes cigányprímások székhelyül szolgáló kávéházakban, míg a vidéki díjazottaknak az érmeiket futáron keresztül juttatták el a lap szerkesztői a nagy távolságokra hivatkozva.⁵⁵

3. táblázat

A szavazatok számának alakulása és a díjazottak Budapesten⁵⁶

Helyezés	Budapesti cigányprímások	Szavazatok száma					
		1909					
		Január 15.	Február 1.	Február 15.	Március 1.	Március 15.	Április 1.
Nagy aranyérem	Rác Laci	146	291	506	614	1043	6843
Kis aranyérem	Csóka Józsi	-	-	139	451	509	3986
Ezüstérem	Sáray Elemér	94	194	331	346	818	3864
IV.	V. Kiss Jancsi	62	262	265	291	620	3002
IV.	Babári Józsi	-	84	326	394	804	3002
V.	Sovánka Nándor	39	86	189	340	493	2890

⁴⁸ Rác Laci (Pest, 1867 – Budapest, 1943) világhírű cigányprímás, zeneszerző, aki már tízéves korában segédprímásként zenélt apja zenekarában. Fiatalon muzsikált Szentpéterváron, Bécsben és Londonban az uralkodók palotáiban. Később saját zenekart alakított, amelyela legelőkelőbb budapesti kávéházakban és éttermekben játszott. 1931-ben amerikai körútján is számos helyen fellépett. Markó: *Czigányzenészek albuma*, 66.; Horák: *...mint gyémántcsepp a szénben*, 171.

⁴⁹ Csóka József (Komárom, 1871 – Budapest, 1921) cigányprímás, nótaszerző, hosszú időn keresztül a Budapesti kávéházban játszott, zenekarával Párizsba is eljutott. Horák Magda: *...mint gyémántcsepp a szénben*, 102.

⁵⁰ Sáray Elemér (Nagykálló, 1866 – Budapest, 1936) cigányprímás pályafutása elején segédprímásként bejárta Európát, majd saját zenekart alapított. Horák: *...mint gyémántcsepp a szénben*, 180.

⁵¹ Ismeretlen személy.

⁵² Ismeretlen személy.

⁵³ Ismeretlen személy.

⁵⁴ *A legnépszerűbb prímások. A szavazás eredménye.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 7. sz. (április 1.) 2–3.

⁵⁵ *Az érmeik kiosztása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 8. sz. (április 15.) 2.

⁵⁶ *Melyik a legnépszerűbb prímás?* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 2. sz. (január 15.) 5.; *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 3. sz. (február 1.) 5.; *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 4. sz. (február 15.) 5.; *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 5. sz. (március 1.) 5.; *A szavazatok állása.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 6. sz. (március 15.) 5.; *A legnépszerűbb prímások. A szavazás eredménye.* Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 7. sz. (április 1.) 2–3.

VI.	Vörös Elek	128	270	280	281	294	2864
VII.	Farkas Pali	-	81	141	332	380	2820
Szavazatok száma összesen		469	1268	2177	3049	4961	29 271

4. táblázat

A szavazatok számának alakulása és a díjazottak vidéken⁵⁷

Helyezés	Vidéki cigányprímások		Szavazatok száma					
			1909					
	Név	Település	Január 15.	Február 1.	Február 15.	Március 1.	Március 15.	Április 1.
Nagy aranyérem	Dick György	Brassó	-	30	123	481	843	4684
Nagy aranyérem	Kozák Dávid	Brassó	-	-	-	100	100	4684
Ezüstérem	Csikay György	Kolozsvár	-	-	-	486	938	2380
III.	Hamza Gyuszi	Nagyvárad	-	42	99	104	244	2200
IV.	Káló Géza	Nagyenyed	-	39	46	152	253	2100
V.	Pongrácz Lajos	Kolozsvár	-	-	-	568	866	2086
VI.	Barcza József	Kaposvár	-	-	219	494	586	2083
VII.	Bebe Károly	Nagyvárad	-	-	31	181	394	1496
VIII.	Magyari Imre	Debrecen	-	-	224	589	960	1490
Szavazatok száma összesen			-	111	742	3155	5184	23 203

A cigányprímások közönségversenyére leadott szavazatok számából közvetve némi képet alkothatunk a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* fogyásáról is a vonatkozó időszakban. Megállapítható, hogy 1909. január 15-én legalább 469 példányt vásároltak meg a lapból, azonban a tényleges szám ennél némileg magasabb lehetett. A kisszámú szavazatot kapó cigányprímásokat ugyanis nem tüntették fel a listákon, másrészt feltételezhetően nem minden olvasó élt a szavazás lehetőségével. A lapból hétről-hétre egyre több fogyott, mígnem 1909. április 1-jére elérte legalább az 52 474 eladott összpéldányszámot. A közönségverseny a lap fogyását jelentősen megugrasztotta, ez azonban nem feltétlenül jelentette azt, hogy az olvasók száma is sokszorosára emelkedett volna. Mindenesetre számottevő hírverést és bevételt jelentett a cigányprímások közönségversenye az orgánumnak. A *Magyar Czigányzenészek Lapjának* valós olvasótáborának meghatározásához az 1909. január 15-i adatok nyújtanak

⁵⁷ Uo.

némi támpontot, mert ekkor a több száz példányos említett megrendelések még nem futotak be tömegesen a szerkesztőségbe. (3-4. táblázat)

„Cigányzenészek apostola”, „cigányok fővadjája” – Jótékonyági hangverseny József főherceg szobráért

A cigányprímások megmérettetését követően a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* szerkesztősége újabb kezdeményezéssel rukkolt elő. Sikeres külföldi példára és az előkelő közönség véleményére hivatkozva felvetették egy országos cigányzenész verseny megrendezését, a következő indoklással: „Beureuthban minden évben összejönnek a világ legnevezetesebb operaénekesi és hangversenyt adnak. A hangverseny meghallgatására a világ minden részéből odasereglenek a zenekedvelők és zeneértők. Előkelő körök vetették fel azt az eszmét hogy vajon nem volna-e jó és szép, ha a mi cigányzenészeink, az egész országból versenyre kelnének egy, esetleg több nagy kitüntetésért. [...] Az évenkénti országos cigányzenész versenynek az volna a nagy és fontos célja, hogy a fővárosi emberek megismerjék az eddig még ismeretlenség, homályában levő vidéki jó zenekarokat. A pedig már ismert jó zenekarok mutassák be minden évben, hogy még jobbak és nem hanyatlottak. Ezek volnának az előnyei a zenekarok szempontjából. A prímások csináljanak szólószámokat és mutassák be, hogy nemcsak akkor legények a talpukon, amikor egy egész zenekar áll mögöttük, hanem akkor is, ha egy szál hegedűvel kell kiállni az ezerfejű szörnyeteg a nagyközönség bíráló véleménye elé. A zenekari tagok is mutassák be tudásukat. Álljon ki a dobogóra a legjobb kisbőgős és mutassa be tudományát, a legjobb czimbalmos. Hallgassuk meg a legjobb tárogatóst, nagysípóst és kissípóst. Tüntessék ki azokat, akik tudnak és füttyüljük ki azokat, akik a szájukkal nagyok. Nem ahhoz kell a kunst, hogy valaki száz embernek azt mondja, hogy én vagyok a legjobb kisbőgős az országban, hanem ahhoz már sokkal nagyobb művészet szükséges, hogy valakiről száz ember azt mondja, hogy »ez a legjobb kisbőgős«.»⁵⁸

A cigányzenészek országos versenyét 1909 augusztusának idusától szeptember végéig Budapesten kívánták megrendezni Naponta két zenekarnak biztosítottak volna fellépési lehetőséget, a rendezvény harmincöt napja alatt mintegy hetven együttesnek. Mindezeket túl teret óhajtottak engedni a prímások és a zenekari tagok szóló játékanak is. Jelentős hangsúlyt helyeztek volna a vidéki zenekarok népszerűsítésére is: úgy tervezték, hogy a hetven fellépő közül csak huszonöt cigányzenekar nevezhet a fővárosból, a fennmaradó negyvenöt hely a vidéki zenekarokat illette volna. Az utóbbiak útiköltségét és szállással kapcsolatos kiadásait is átvállalták volna a szervezők. Több ezer koronát érő díjakat helyeztek kilátásba, melyeket a gondosan összeválogatott, szaktekintélyekből álló bírálóbizottság ítéltetett oda.⁵⁹ Végül az országos cigányzenész versenyt a jelentős beharangozás ellenére, számos módosítással csak novemberben rendezték meg a Royal Szálló égisze alatt működő Orfeumban. A rendezvény azonban teljesen elvesztette verseny jellegét is, ugyanis jótékonyági arculatot öltött, és valamennyi fellépő cigányzenekarnak aranyérmeket helyeztek kilátásba, a hangversenyből származó bevételből pedig József főhercegnek⁶⁰ a „cigányzenészek

⁵⁸ *Cigányzenész versenyek*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 8. sz. (április 15.) 1–2.

⁵⁹ *Országos cigányzenész-verseny*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 10. sz. (május 15.) 1–2.; *Országos cigányzenész-verseny*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 11. sz. (június 1.) 1.; *Cigányzenészek országos versenye*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 12. sz. (június 15.) 1.

⁶⁰ Habsburg Lotaringiai József Károly (Pozsony, 1833 – Fiume, 1905) főhercegnek, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának anyagi támogatásával és pártfogásával 1880-as évektől jelentős cigány kutatás zajlott az országban. Támogatásával jelent meg az 1887–1907 között kiadott *Ethno-*

apostolának” szerettek volna szobrot állítani.⁶¹ A rendezvényre a köztisztületben álló elhunyt fiát, József főherceget is meghívták,⁶² aki a kedvező visszhanggal záródó sok hetes jótekonysági eseményt több ízben is felkereste.⁶³ A hangversenyre a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* állandó szerzője és későbbi felelős szerkesztője „A fővajda” címmel dicsőítő verset is írt az elhunyt József főherceg emlékére:

A FŐVAJDA⁶⁴
(részlet)

József főherczeg – neve százszor áldott,
E siralomba sas gyanánt tekint
S tekintetére dúsan felvirágozott,
Ahol előbb ugarnak, rögie int;
Hogy szét ne zülljenek nomád úton:
Czigánytelepet alkot Alcsúton;
Czigányszótárba menti nyelvünk kincsét,
Kezenyoma áldást áldásra hint szét.

De hol a kéz, mely gyöngyfűzerbe szedje,
Mily tenger a főherczeg érdeme..!
Naív szeretet tündököl ki benne,
Czigányajkon „fővajda” a neve;
S ha csókja fizetett a porszemért,

logische Mitteilungen aus Ungarn című folyóirat és annak *Mitteilungen zur Zigeunerkunde* című különszámai. Alcsúti birtokán vándorcigányokat próbált letelepíteni, illetve gyermekeiknek iskolát is létrehozott, azonban kezdeményezése végül kudarcba fulladt. Rendszeresen levelezett a Gypsy Lore Society vezetőivel, folyóiratukat nemcsak anyagilag támogatta, hanem cikkeket is írt bele. Landauer Attila: *Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban. Problémavázlat*. In: Nagy Attila – Péterfi Rita (szerk.): *A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*. Budapest, 2004. 22–23.; Soós István (szerk.): *József főherczeg cigány levelezése*. Romológiai Kutatóintézet közleményei 3. Szekszárd, 2000. 6–12. A versben tévesen szerepelt, hogy József főherczeg cigány–magyar szótárát állított volna össze, ami abból fakadhatott, hogy az ő anyagi támogatásával jelentek meg a következő szótárak: Györffy Endre: *Magyar és cigány szótár. Czigányul mondvá vakeriben*. (1885); Nagyidai Sztójka Ferenc: *Ő császári és magyar királyi fensége József főherczeg magyar- és cigány-nyelv gyök-szótára. Románé áláva. Iskolai és utazási használatra*. (1886) 1888-ban jelent meg a *Czigán nyelvtan - Románo csibákero sziklaribe* című munkája, mely az első tudományos igénnyel megírt kiadvány a magyarországi cigány nyelvjárásokról. In: Györffy Endre: *Magyar és cigány szótár. Czigányul mondvá vakeriben*. Magyar Roma Történelmi Könyvtár 4. Budapest, 2011.; Landauer: *Utak és problémák*, 6–12.

⁶¹ *Felhívás az „Országos cigányzenész-hangversenyekre”*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 19. sz. (október 1.) 1.; *Szobrot József főherczegnek! Országos cigányzenész-hangversenyek*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 20. sz. (október 15.) 2.; *Országos cigányzenész-versenyek*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 21. sz. (november 1.) 4.

⁶² *Lapunk szerkesztője a következő táviratot kapta*. [Főudvarmesteri hivatal távirata.] Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 20. sz. (október 15.) 1.

⁶³ *Az országos cigányzenészverseny eredménye*. Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 22. sz. (november 25.) 2.

⁶⁴ *A fővajda*. [Szepessy László] Magyar Czigányzenészek Lapja, 2. évf. (1909) 21. sz. (november 1.) 1.

Mit a fővajda élő lába ért,
Holtából feltámasztja most rajongva,
Örökre álljon a fővajda szobra.

Poétikusabb, dicsőbb szobrot nála
Sosem varázsol költő-képelet,
Miként ha gyomból büszke pálma volna,
Óh mit művel a cigány-kegyelet!
Muzsikaszóbból lesz minden köve
S minden köve miként ha zengene
Rólad, cigányok hercegpártfogója,
Kinek emlékét annyi hú szív óvja.

Szepessy László

A jótékonyági hangversenyt követően a Magyar Czigányzenészek Egyesülete és vele együtt a *Magyar Czigányzenészek Lapja* is megszűnt. Ennek okairól és mikéntjéről forrás hiányában nem rendelkezünk ismeretekkel. Azonban a szervezet feloszlásával az egyetlen cigányzenész egyesület és lap iránti igény korántsem szűnt meg a cigánymuzsikus társadalmon belül. A hajdani egyesület vezetői szűk egy évtizeddel később megalapították a Magyar Czigányzenészek Országos Egyesületét, mely néhány éven belül a *Magyar Czigányzenészek Lapja* címmel orgánumot indított útjára.⁶⁵

TAMÁS HAJNÁCZKY

Hungarian Gypsy Musicians' Journal 1908-1910. Self-organisation, lobbying and social life of gypsy musicians at the turn of the century

The National Royal Hungarian Statistics Office recorded 274,940 Gypsy residents in Hungary, living mainly in Gypsy settlements on the margins of society. The number was based on the 1893 "Gypsy census". This same survey reported the number of Gypsy musicians to be 16,784; their social situation was the most favourable. The Gypsy musicians often lived in towns and dispersed among the non-Gypsy populace, in fact it was not uncommon for them to have accumulated significant financial and social capital. It was in part due to the favourable social status of the defining personalities among the Gypsy musicians that made it possible for them to create an association and to start a journal. The first Gypsy musician organisation was founded in Budapest, in 1908, under the name Hungarian Gypsy Musicians' Association. The association launched the Hungarian Gypsy Musicians' Journal that same year. The editorial board of the Gypsy musicians' periodical imagined a very colourful publication, one seeking to satisfy the interests of the Gypsy musicians. The journal covered a wide range of topics. Over time more and more topical columns were born in addition to a sheet music supplement. Of premier importance were accounts of the work and plans of the association, in addition to domestic and international employment opportunities. Song

⁶⁵ Hajnáczy Tamás: *Magyar Czigányzenészek Országos Egyesülete a sajtóforrások tükrében 1918–1933*. Kisebbségkutatás, 27. évf. (2018) 4. sz. 216–246.

composition and musical competitions were announced, and reports on their progress and results were published. Poems, literary reviews, or passages from soon to be published novels appeared in the columns of the journal; the topics were mainly related to Gypsy musicality. The editors devoted a separate column just to horse racing, and one to biographies of famous first violinists. On the last pages of the issues one could find concise news of Gypsy musical society, as well as advertisements from cobblers, dentists, and instrument makers.